

V empirické sociologii je otázkám vysokoškolského studia věnována poměrně značná pozornost. Svědčí o tom řada publikací zabývajících se nejrůznějšími stránkami života vysokoškolského studenta, které neustále v sociologickém i jiném tisku vycházejí.

Sociologie vysokoškoláka není zajímavá jen z hlediska vědeckého, ale má svůj praktický význam zejména pro ty, kteří s vysokoškolskou mládeží přijdou do styku, kteří se podílejí na její výchově, a to bez ohledu na to, zda jde o rodiče, vysokoškolského učitele nebo funkcionáře nejrůznějších organizací, pracujících na vysokých školách. Jsme toho názoru, že názory a úsudky, které byly vyslovovány o naší vysokoškolské mládeži ještě do nedávna, byly velmi jednostranné, neanalytické. Vyslovovaly se nejrůznější soudy o našich vysokoškolácích, které obyčejně vycházely z jevové stránky věci, z nejrůznějších nahodilostí, solidní studium způsobu života vysokoškoláků však ve většině případů chybělo. Často se objevovaly názory, které posuzovaly problematiku vysokoškolského studentstva z pozic dvou krajností. První krajní názor vytrhával tyto otázky ze širší souvislosti obecnější společenské problematiky naší současnosti, specifické rysy vysokoškolské mládeže byly zveličovány, což vedlo jednak k tendencím, jež se snažily vytvořit umělou hráz mezi studentskou a dělnickou mládeží obnovením starých stavovských organizací vysokoškoláků, jež by byly postaveny mimo ČSM, jednak k takovým názorům, které zveličovaly některé výstřelky vysokoškoláků a činily za ně odpovědnými jen prostředí vysokých škol, zejména učitele. Názory z pozic druhé krajnosti vycházely z odmítání jakékoliv specifiky vysokoškolské mládeže a projevovaly se zejména v mechanickém srovnávání studentské a dělnické mládeže.

„Problém“ vysokoškolské mládeže není jen problémem studující mládeže, je relativně samostatným problémem mládeže vůbec. „Problém“ mládeže vyrůstá ze širokého společenského kontextu, je relativně samostatným problémem části, jejímž celkem je stav dané společnosti. Nebylo by třeba opakovat tyto už dávno zjevené pravdy, kdybychom se znovu a znovu nesetkávali s názory, které posuzují názory a postoje studentské mládeže izolovaně a u nichž je zřetelná tendence svalovat vinu za některé projevy scestného myšlení studentů výhradně na učitele a pedagogy.

Bylo by ovšem nesmyslné tvrdit, že neexistuje relativně samostatný problém vysokoškolské mládeže. U studující mládeže se projevuje už celá řada rysů charakteristických pro inteligenci vůbec, i na ni působí celá řada faktorů, jež působí na celou inteligenci. I pro ni pravděpodobně platí, že „inteligence je nazývána inteligencí právě proto, že neuvědoměleji, nejrozhodněji a nejpřesněji obrazí a vyjadřuje vývoj třídních zájmů a politických seskupení v celé společnosti“, a že „...mezi studentstvem nutně a nevyhnutelně existují ty skupiny, které existují ve společnosti“ (viz: Lenin, Spisy 7, str. 39). I když tato Leninova slova charakterizují inteligenci předrevolučního carského Ruska, mají patrně obecnou platnost pro celé období, kdy existuje inteligence jako relativně samostatná vrstva, a jsou pro nás zvlášť cenná proto, že vystihují jak podmíněnost názorů inteligence souhrnem společenských vztahů v dané společnosti, tak i určité specifikum inteligence — její schopnost rozhodně a přesně odrážet zájmy jednotlivých společenských skupin.

Aby bylo možno určit obecné pro dělnickou a studentskou mládež, i specifické pro každou z těchto kategorií, je třeba přistoupit k serióznímu empirickému vý-

zkumu obou a zaměřit se zejména na faktory ovlivňující jejich životní sloh, základní rysy jejich životního slohu, jejich postoje k hodnotám, motivaci jejich konkrétního zařazení do společenského života apod.

Zatím však ani vysokoškolští učitelé přesně nevědí, jak vypadá časové zatížení studenta, jaká je struktura tohoto zatížení, co jej přivedlo na vysokou školu, jak jež studium na škole uspokojuje, jak se zúčastňuje veřejného života, jaké jsou jeho zájmy apod. Nepřesné představy o těchto důležitých stránkách života vysokoškolského studenta jistě nepřispívají k dobré výchovné práci vysokoškolských učitelů i ostatních pracovníků, kteří se na výchovné práci mezi mládeží nějak podílejí.

V této studii chceme podat zprávu o poznatcích z dílčího průzkumu, který byl proveden v září 1964 mezi vysokoškoláky Východočeského kraje. Průzkum vznikl z iniciativy vysokoškolské komise při KV KSČ v Hradci Králové. Jejím cílem byla příprava materiálů pro jednání ideologické komise KV KSČ o výchovných faktorech, působících na naši mládež. Vysokoškolská komise, složená z vedoucích funkcionářů vysokých škol a některých dalších vysokoškolských učitelů, překročila původní rámec požadované zprávy a připravila sociologický průzkum, který měl dát komplexnější pohled na život vysokoškolské mládeže ve dvou měsících Východočeského kraje.

Průzkum však trpěl řadou nedostatků vyvolaných jednak praktickou společenskou objednávkou, jednak tím, že ani jeden ze zúčastněných pracovníků, včetně autorů tohoto článku, se nezabývá hlouběji problematikou sociologie mládeže.

Základním nedostatkem průzkumu byla jeho značná polytematicnost; zpracování materiálů zůstalo zatím jen na té etapě, která byla vyžádána krajskými orgány. Empirický materiál je tedy prozatím pouhou sumarizací a relativním vyjádřením statistického materiálu. Z tohoto stupně zpracování vychází také náš informativní článek.

Materiál a metodika

Průzkum byl proveden mezi posluchači Lékařské fakulty v Hradci Králové v I.,

III., IV. a V. ročníku, dále ve všech ročnících Pedagogické fakulty v Hradci Králové a Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích (dále jen VŠCHT).

Průzkum byl proveden samostatně na jednotlivých školách speciálními pracovními skupinami podle pokynů vysokoškolské komise, v jejímž čele stál děkan Pedagogické fakulty v Hradci Králové. K průzkumu bylo použito anonymního dotazníku, kterým se sledovalo časové zatížení studentů, motivace studia, stupeň uspokojení ze studia na dané škole, postoj k práci v ČSM a veřejné práci, zájem o politické dění a postoj k výuce ML, postoj k vývoji světa a členství v KSČ, dominující výchovné vlivy, zájmy. Dotazník byl konstruován tak, aby umožňoval třídění odpovědí podle pohlaví, ročníku, sociální a politické příslušnosti rodičů a obsahoval ještě některé další doplňující údaje. Otázky byly formulovány tak, že umožňovaly značně diferencované odpovědi. Tak např. motivace studia byla zjišťována tak, že studenti mohli odpovědět: Studium na této škole jsem si vybral: a) protože mne tento obor zajímal, b) na doporučení rodičů či příbuzných, c) na doporučení učitelů, d) jinam jsem se nemohl dostat, e) jiné důvody.

Kromě anonymního dotazníku jsme v průzkumu používali i jiných forem jako např. pozorování (zejména při výuce), rozhovorů s posluchači, s funkcionáři ČSM, objektivních materiálů o zájmové činnosti studentů, dílčích anket o postoji k výuce marxismu-leninismu apod. Výsledky dotazníkového šetření a ostatní materiály byly potom zpracovány na jednotlivých školách a předány vysokoškolské komisi, která provedla jejich celkové shrnutí a na jejich základě vypracovala opatření k zlepšení výchovné práce mezi vysokoškolskou mládeží. V této studii podáváme sdělení jen o některých výsledcích prováděného průzkumu. Zaměřili jsme se na to, čím je motivován příchod studentů na jednotlivé vysoké školy, jak je studium na škole uspokojuje, jaký je politický profil vysokoškolského studenta a které faktory tento profil nejvíce ovlivňují.

K statistickému hodnocení empirického materiálu jsme použili χ^2 -testu a výpočtu přípustné chyby poměrných ukazatelů na úrovni pravděpodobnosti 0,95.

Výsledky a diskuse

I. Motivace studia a stupeň uspokojení ze studia

Než přikročíme k vlastnímu rozboru motivace studia na jednotlivých typech vysokých škol, považujeme za nutné upozornit na velmi malý podíl posluchačů ze zemědělských rodin. Počet posluchačů ze zemědělských rodin na jednotlivých školách nepřesahuje 5 %, což zdaleka neodpovídá sociální struktuře naší společnosti. Tato otázka by si jistě zasloužila samostatného studia.

Motivaci příchodu na jednotlivé školy ukazuje tab. 1.

vidíme, že v případě Pedagogické fakulty do nynějšího I. ročníku, kde již bylo možno provádět výběr z většího počtu uchazečů, přišlo 92,2 % posluchačů z vlastního zájmu, zatímco do nynějšího III. ročníku z vlastního zájmu přišlo pouze 67,6 % posluchačů, a chlapců dokonce jen 48,4 %. Je to jistě neradostné konstatování, zvláště uvědomíme-li si společenský význam učitelského povolání. Velký počet těch, které studium neuspokojuje, může svědčit o tom, že se ani v průběhu studia u mnoha posluchačů Pedagogické fakulty zájem o obor nevytvořil.

Z tabulky 1 je dále zřejmé, že vliv rodičů a učitelů na výběr studijního oboru je

Tabulka 1
Motivace vstupu posluchačů na jednotlivé vysoké školy

Škola	Počet posl.	Motivace studia v procentech				
		Zájem	Doporučení rodičů	Doporučení učitelů	Jinam nemohl	Jiné důvody
LF	384	90,3 ± 2,8	3,4 ± 1,8	0,5 ± 0,8	—	5,8 ± 2,4
PF	532	79,4 ± 3,2	3,5 ± 1,4	3,7 ± 1,5	5,4 ± 2,8	8,0 ± 2
VŠCHT	400	84,5 ± 3,6	2,1 ± 1,4	4,0 ± 2	3,6 ± 1,8	5,8 ± 2,4

Pozn: Hodnoty uvedené za symboly ± označují přípustnou chybu.

Rozbor údajů ukazuje, že největší počet posluchačů přišel na školu z vlastního zájmu. Za povšimnutí však stojí rozdíly mezi jednotlivými školami. Ukazuje se, že zájem hrál velmi významnou úlohu především u posluchačů lékařské fakulty, což je jistě ovlivněno samotnou povahou oboru. Statisticky významný rozdíl však nebyl zjištěn pokud jde o příchod posluchačů na školu jako důsledek zájmu o obor mezi posluchači VŠCHT a LF, zatímco tento rozdíl existuje mezi těmito dvěma typy škol a pedagogickou fakultou. Tato okolnost však jistě souvisí s povahou výběrového řízení a přijímání na vysoké školy. Je všeobecně známo, že pedagogické fakulty (dříve instituty) neměly dostatek zájemců a že byly nuceny přijímat takové žáky, kteří se z různých důvodů nedostali na jiný typ školy a na pedagogický institut šli více méně z nouze. To jasně ukazuje rozbor jednotlivých ročníků. Jestliže na LF a VŠCHT neexistuje statisticky významný rozdíl v motivaci výběru studia mezi jednotlivými ročníky,

relativně nízký; proto jsme také nezjistili významnější rozdíly v motivaci studia u různých sociálních skupin. Významnější úlohu kromě LF hraje to, že posluchači jinam nemohli; tak např. u III. ročníku Pedagogické fakulty to bylo u chlapců ve 25,7 % případů. Poměrně významnou úlohu hrály i jiné důvody, které, jak se ukázalo, velmi silně souvisí s výběrovým řízením a do velké míry tedy supluji odpověď: „jinam jsem nemohl“.

Motivace studijního oboru velmi úzce souvisí se stupněm uspokojení, které studium na dané škole posluchačům přináší. Tento stupeň uspokojení je výsledkem mnoha činitelů, z nichž nejvýraznější úlohu jistě hraje zájem o daný obor, ale také to, v jakém souladu je reálná skutečnost výuky na dané škole s představami studenta, osobní studijní perspektiva každého posluchače i pracovní perspektiva po ukončení studia.

Stupeň uspokojení posluchačů ze studia daného oboru ukazuje tabulka 2.

Tabulka 2
Stupeň uspokojení ze studia

Škola	Počet posl.	Spokojeno v procentech			
		Plně	Převážně	Málo	Vůbec ne
LF	384	19,3 ± 4	73,2 ± 4,4	6,6 ± 2,4	0,9 ± 1
PF	532	8,2 ± 2,4	76,7 ± 3,6	14,6 ± 3	0,5 ± 0,6
VŠCHT	440	8,7 ± 3	63,3 ± 4,8	25,1 ± 4,2	2,9 ± 1,6

Rozbor těchto údajů nám ukazuje, že existují rozdíly v uspokojení ze studia na jednotlivých typech škol. K testování rozdílu jsme užili χ^2 -testu, kterým byl prokázán statisticky významný rozdíl mezi typem školy a uspokojením ze studia na úrovni významnosti větší jedné tisíciny [$P(\chi^2 \geq 75,4) < 0,001$]. Nejvíce jsou uspokojeni posluchači LF. Rozdíl v uspokojení mezi posluchači PF a VŠCHT není možno vysvětlovat mechanicky. Zatímco u posluchačů PF tyto otázky velmi úzce souvisí s motivací studia, u posluchačů VŠCHT jde vesměs o určitou deziluzi, která vyplývá z jejich budoucí pracovní perspektivy. Ukazuje se obecně, že nespokojenosti přibývá s vyššími ročníky, což souvisí pravděpodobně s tím, že vyprchává ono prvotní nadšení z pocitu „vysokoškoláctví“ a dochází k tvrdé práci, která mnohdy neodpovídá představám o duchu vysokoškolského studia, jež posluchači na počátku studia mají.

Kromě toho na školách technického směru posluchači ve vyšších ročnících při provozních praxích poznají, jak bude vypadat jejich práce po absolvování školy; to vede v řadě případů k rozčarování a tím se mění i vztah ke studiu. K této deziluzi může přispět i výukový a výchovný systém, neboť posluchači mají sklon k utilitarizaci a často vidí, že to, co se učí a co budou bezprostředně potřebovat pro svou budoucí práci, je značně rozdílné. Je zajímavé, že náš výzkum potvrdil v tomto směru to, co bylo již zjištěno některými studiemi v zahraničí. (Viz např. studii *The Fate of Idealism in Medical School* od H. S. Beckera a B. Geera v *American Sociological Review*, Vol. 23/1958, pp. 50–56). Ani uspokojení ze studia není obecně nijak výrazněji ovlivněno pohlavím studentů a jejich sociální příslušností. Určitému stálému režimu se v tomto směru vymyká opět příklad Pe-

dagogické fakulty, kde je nespokojenost vyšší u chlapců než u děvčat. Tak např. ve III. ročníku PF studium uspokojuje jen málo (25,6 %) chlapců, zatímco u dívek to činí 38,8 %. U nižších ročníků tyto rozdíly nejsou tak výrazné, což souvisí úzce s motivací studia, jak jsme na to upozornili již na začátku.

Uspokojení ze studia je jistě velmi důležitý činitel, který ovlivňuje nejen studijní výsledky, ale podílí se také na formování vztahu k budoucímu povolání. Ukazuje se, že tato otázka by si měla vyžádat zvýšené pozornosti všech učitelů vysokých škol.

II. Student a učitel

Za rozhodujícího činitele při formování osobnosti vysokoškolského studenta bývá zpravidla označován učitel. Podle odpovědí dotázaných studentů však můžeme soudit, že na dnešní generaci vysokoškoláků mají v systému výchovy dominující vliv rodiče. Rozhodující vliv rodičů uvedlo 85 % všech dotázaných.

Dominující výchovný vliv učitelů uvedlo jen malé procento dotázaných. Nejlépe jsou na tom v tomto směru učitelé středních škol, jejichž dominující výchovný vliv uvedlo 5,3 % dotázaných, za nimi následují učitelé základních škol, jejich rozhodující vliv na formování své osobnosti si uvědomuje dodnes 1,3 % vysokoškoláků, zatímco vliv vysokoškolských učitelů uvádí jako dominující pouze 0,6 % studentů. Rozdíly mezi jednotlivými školami nejsou významné. Na VŠCHT uvedlo dominující výchovný vliv se strany vysokoškolských učitelů 0,4 % studentů, na Pedagogické fakultě rovněž 0,4 % a na Lékařské fakultě 1 %. V údajích o vlivu vysokoškolských učitelů nelze hledat zkreslení prvními ročníky vysokoškoláků, kteří jsou na škole krátkou dobu a proto nemohou výchovné působení vysokoškolských učitelů zaznamenat. Naopak právě v posledních

dvou ročnících na VŠCHT ani jeden student neuvedl dominující výchovný vliv ze strany vysokoškolských učitelů.

Pro nás, vysokoškolské učitele, se vnučuje otázka, je-li naše působení na osobnost studenta skutečně tak nepatrné, jak ukazují odpovědi na anketu a jak uváděli studenti i v osobních pohovorech.

Anonymní anketa nemohla dát odpověď o míře vlivu učitelů, neboť otázka byla formulována jen k dominujícímu výchovnému vlivu. Více napověděly osobní rozhovory, které potvrdily, že výchovný vliv vysokoškolských učitelů si studenti prakticky neuvědomují.

Domníváme se, že působení učitele, resp. školy, je sice větší, než si studenti uvědomují (zejména v řadě nepřímých vlivů, kdy organizace práce a výuky na škole, důslednost nebo nedůslednost ve vyžadování studijní kázně, náročnost nebo nenáročnost na znalosti mají pozitivní nebo negativní vliv na vytváření životních postojů a morálně pracovního profilu mladého člověka), nicméně odpovědi, které vyjadřovaly uvědomění si přímého vlivu učitele na studenta, v podstatě vyjadřovaly skutečnost. Svým způsobem je tato skutečnost paradoxní. V době, kdy většina z nás je přesvědčena, že v systému vysokoškolské výchovy a výuky jsme se v poměru mezi učiteli a studenty značně přiblížili systému středoškolskému, kdy kritizujeme „vodění studentů za ručičku“, hubujeme sami na sebe, že děláme všechno pro to, aby mladý příslušník inteligence byl co nejméně samostatný, zároveň se dovídáme, že se naše působení na vytváření jejich osobnosti rovná prakticky nule.

Položme si otázku, jakým směrem a jakými prostředky může vysokoškolský učitel nejučinněji ovlivnit studenta? Nejučinnějším prostředkem vlivu je bezpochyby samo sdělování vědeckých poznatků studentům — čili plnění jedné z nejpodstatnějších funkcí vysokoškolských učitelů, která zcela logicky může být uplatňována jen tehdy, vychází-li z druhé podstatné funkce, z intenzivního nabývání vědeckých poznatků. Jestliže v současné době nemusíme mít závažné kritické připomínky k plnění druhé funkce vysokoškolských učitelů vzhledem k tomu, že vědecká práce na vysokých školách se poměrně úspěšně rozvíjí, rozhodně se musíme zamyslet nad způsobem realizace první funkce. Osnovy

většiny předmětů, zařazených do výuky, zavazují učitele k encyklopedickému seznamování studenta s celým daným oborem a nemohou ponechat proto dostatek místa pro informaci o těch speciálních otázkách daného oboru, které řeší učitel a které jsou mnohdy cenným přínosem pro vědu. Na většině škol se dosud neuplatňují ani krátké fakultativní kursy, které by mohly toto poslání splnit. A přitom právě předvedením svých pracovních výsledků, prostřednictvím seznamování studentů se svým podílem na vědeckém rozvoji, může učitel manifestovat specifiku své vědecké osobnosti a jejím prostřednictvím i své občanské osobnosti. Vysokoškoláci jsou už přece natolik intelektuálně vyspělí, aby věděli, že výsledky ve vědecké práci se nedostavují samy, že nejsou důsledkem pouhé intuíce nebo „políbení Múzy“, že nestačí ani sama vědecká invence, ale že každý úspěch je výsledkem usilovné práce, spojené mnohdy se značným odříkáním a osobními obětmi. Za daného stavu, kdy není podstatných rozdílů ve výuce určitého předmětu, přednáší-li jej učitel XY nebo učitel XZ, kdy se neprojeví specifické rysy vědecké osobnosti ani jednoho z nich, slévají se osobnosti učitelů, které jsou ve skutečnosti různé, v očích studentů v jednu bezvýraznou šed, která je sice určitou stupnicí šedě od nejsvětlejší po nejtmavší, ale nicméně zůstává šedí. A přiznejme si, že je určitou výjimkou, jestliže se v očích studentů uprostřed této „učitelské šedi“ prosadí zcela odlišná, výrazná učitelská, vědecká a občanská osobnost.

Osobnost učitele je rozdvojená. Je učitelem a je vědeckým pracovníkem. Poměr obou stránek činnosti není u všech vysokoškolských učitelů stejný. Jsou zde ti, kteří vidí smysl své existence na vysoké škole především v pedagogické práci, která je plně upoutává a uspokojuje. Jsou zde ale také učitelé, kteří se orientují především na vědeckou práci, jsou ji zcela pohlcování a běžná pedagogická práce je jim pouze nutným přívažkem jejich působení na vysoké škole. (Tento fakt se zpravidla veřejně nepřiznává, ale jak často se setkáváme u učitelů tohoto typu s takovým postojem k pedagogické práci, který svědčí o tom, že někde v skrytu duše je uloženo přesvědčení, že by to na té vysoké škole bylo docela dobré, jen kdyby nebylo těch

posluchačů! A přitom titíž lidé dokážou na vědeckých konferencích a shromážděních podobného druhu velmi zaujatě a poutavě přednášet o výsledcích vlastní vědecké práce.) Mezi těmito dvěma krajními typy učitelů je celá škála těch, u nichž více nebo méně převažuje ta nebo ona stránka jejich činnosti. Dosavadní systém nerespektuje dostatečně tuto skutečnou diferenciaci mezi učiteli. Od všech učitelů dosavadní předpisy vyžadují získávání vědeckých hodnot a aktivní vědeckou práci, oba typy učitelů jsou dosavadním systémem nuceni používat stejných prostředků vlivu na studenty. Ani jeden z nich se pak nemůže plně rozvíjet v tom směru, pro nějž má vlohy a zaujetí. A tak jsme svědky toho, že pracovníci vysokých škol, zaměřeni převážně na pedagogickou činnost, jsou od přímého působení na studenty odváděni povinnostmi „vědecké práce“, v níž nezřídka nedocilují valných výsledků a k níž zhusta přistupují jenom pod vnějším tlakem, a na druhé straně vidíme, že pracovníci, kteří mají všechny předpoklady pro vědeckou práci a mnohdy v ní dosahují vynikajících výsledků, jsou povinni „odpřednášet“ si své hodiny v základních kurzech a seznamovat studenty s elementárními základy svého oboru.

Specifické prostředky působení obou kategorií učitelů se v tomto systému ztrácejí, pro oba typy učitelů se student de facto stává pouze „objektem manipulace“ a v očích studentů se osobnosti učitelů slévají v onu bezvýraznou šed. Výsledkem je prakticky nulové výchovné působení.

Vztah učitele a studenta je jednou z okolností, které dávají vzniknout určité „uniformitě osobnosti“ mladého příslušníka inteligence, který je sice ve většině případů natolik intelektuálně vyspělý, že považuje pro sebe za nedůstojné lišit se od ostatních výstřední úpravou svého zevnějšku, ale touha odlišit se některými podstatnými rysy, kupř. vynikajícími znalostmi v určitém oboru, v něm rovněž není vzbuzena. Stačí mu vystudovat s průměrem — „za lidovou“. A proč by ne, vždyť ve svých nejbližších vzorech, v učitelích, může vidět rovněž jen to, co jemu se jeví jako průměr. Aby byl student zbaven onoho nežádoucího stupně uniformity osobnosti, musí se na vysokých školách vytvořit v první řadě dostatečně široký prostor pro rozvoj a uplatnění osobnosti

učitele; vždyť vychovávat individuality může jedině individualita.

III. Student a marxismus

Významné místo ve výchově mladého příslušníka inteligence by mělo náležet výuce marxismu-leninismu. O tom, nakolik výuka marxismu na vysokých školách toto poslání plní, bylo už vedeno mnoho diskusí.

V naší anketě jsme zjišťovali názor studentů na užitečnost výuky marxismu-leninismu. V uzavřené otázce o užitečnosti výuky marxismu volili studenti mezi následujícími možnostmi: Výuka marxismu je: užitečná — užitečná, ale vyžaduje neúměrně času — zbytečná — nevím. Shoda v odpovědích mezi jednotlivými školami se projevila pouze v tom, že na všech třech školách největší počet posluchačů považuje výuku marxismu za užitečnou s časovou výhradou. (Na VŠCHT 49 % a na LF 38,6 %). Vezmeme-li však v úvahu poměrně nízký počet hodin marxismu na všech třech školách a zejména fakt, že drtivá většina posluchačů věnuje přípravě na výuku marxismu minimum času anebo se vůbec nepřipravuje (podle osobních rozhovorů na VŠCHT věnují studenti přípravě na semináře, pokud se vůbec připravují, maximálně 1 hod. týdně), dostáváme o této „užitečnosti s výhradou“ poněkud jiný obrázek. Zřejmě značná část studentů, kteří v odpovědi volili tuto možnost, považuje výuku marxismu za současnou situaci více nebo méně za zbytečnou přítěž.

Odpovědi nejsou ovlivněny sociální ani politickou příslušností rodičů. Zde rozhodují bezpochyby jiné faktory, zejména kvalita výuky a typ školy, jak o tom svědčí různá četnost obou krajních odpovědí na jednotlivých školách. Na VŠCHT označilo výuku marxismu za užitečnou bez výhrad 16,4 % dotázaných, na Lékařské fakultě 26,5 %. Za zbytečnou ji na VŠCHT považuje 20,6 %, na Lékařské fakultě 12,7 % a na Pedagogické fakultě pouze 5 %. Zajímavé však je, že v dílčí anonymní anketě o výuce marxismu-leninismu, kterou provedla po posledních zkouškách z marxismu ve IV. ročníku VŠCHT katedra společenských věd a v níž se studenti měli vyjádřit mj. také k tomu, kterou součástí marxismu považují na daném

typu školy za nejdůležitější, ze 105 studentů, kteří na anketu odpověděli, pouze jediný nepovažoval za důležitou žádnou disciplínu marxismu. I když uvážíme jistý stupeň ovlivnění jinou formulací otázky, přece jen je rozdíl (zvláště v uvedeném ročníku, kde byl podle celoškolské ankety nejvyšší počet těch, kteří považují marxismus za zbytečný) příliš vysoký, než aby se dal vysvětlit pouze tímto faktorem. Spíše se domníváme, že se ve výsledcích dílčí ankety specifickým způsobem odrazilo poměrně intenzivní předzkouškové studium, při němž posluchači pravděpodobně zjistili, že marxismus přece jen obsahuje některé pro ně zajímavé problémy.

Zarážející je poměrně vysoký počet nevyhraněných názorů na tuto otázku. Odpověď „nevím“ zvolilo na VŠCHT 13,9 % studentů, na Pedagogické fakultě 15,6 % a na Lékařské fakultě 22,2 %.

Nechceme na tomto místě uvádět rozsáhlejší hodnocení tohoto problému. Domníváme se, že tyto poznatky jsou jenom dalším z řady signálů, které nás nutí zabývat se obsahem, formami a celou koncepcí výuky marxismu na vysokých školách, mají-li tyto disciplíny plnit tu funkci při formování osobnosti mladého příslušníka inteligence, která jim právem v naší socialistické společnosti náleží.

IV. Student a ČSM

Výsledky našeho průzkumu rovněž potvrzují známý fakt, že ani ČSM a PO neplní fakticky své výchovné poslání. Na VŠCHT uvádí 1,5 % dotázaných dominující výchovný vliv se strany ČSM nebo PO, na Lékařské fakultě 0,5 % a na Pedagogické fakultě 0 %. V anketě se projevil také velmi kritický poměr k práci ČSM na vysoké škole. Nespokojenost s činností ČSM projevilo na Pedagogické fakultě 50 % posluchačů (spokojeno je pouze 14,4 %), na Lékařské fakultě 54 % a na VŠCHT dokonce 76,8 %. Při podrobnějším zkoumání těchto odpovědí si však musíme položit otázku, čím je motivována spokojenost nebo nespokojenost s činností ČSM, jestliže zjišťujeme kupř. takovéto paradoxní situace: V V. ročníku VŠCHT je s činností ČSM na škole spokojeno jen 7 % dotázaných, zatímco v I. ročníku, kde ještě organizace v době pořádání ankety nepracovala, je spokojeno 28 % posluchačů.

Takové jsou naše poznatky o vlivech, které formují osobnost dnešního vysokoškoláka. K tomu ještě malá poznámka: mladí lidé, zdá se, si intenzivněji uvědomují vliv chlapce nebo dívky, s nimiž chodí, než vliv učitelů. Na Lékařské fakultě odpovědělo 4,5 % studentů, že rozhodující vliv na ně měli chlapec nebo dívka, s nimiž chodí, na Pedagogické fakultě 5,3 % a na VŠCHT 8,5 %.

V. Politický profil vysokoškoláka.

Je zřejmé, že tyto vlivy do velké míry formují i politický profil mladých lidí, především jejich pozitivní či negativní vztah k socialismu. Do nedávna bylo prakticky nemožné tento vztah k socialismu a k naší skutečnosti zjišťovat. Vycházelo se z toho, že ti mladí lidé, kteří se dostali na vysokou školu, mají, jak se ještě dnes píše v kádrových posudcích, „kladný vztah k našemu zřízení“, a pokud se tento „kladný vztah k socialismu“ později eventuálně nesrovnával s chováním studenta na vysoké škole, hledaly se příčiny těchto odchylek od dané normy v práci školy, především v práci učitelů nebo v třídním původu provinilců.

V našem průzkumu jsme se pokusili dát odpověď i na tuto otázku. Na otázku, jak vypadají základní postoje vysokoškoláků k naší skutečnosti, a to nejen všeobecně, ale i v jednotlivých sociálních skupinách, s přihlédnutím k politické příslušnosti rodičů, poskytly výsledky naší ankety cenné informace. Na otázku, zda chtějí, aby se svět vyvíjel v některé formě socialismu, odpovědělo 87 % dotázaných „ano“ nebo „spíše ano“. Mezi odpověďmi na jednotlivých vysokých školách nebylo významnějších rozdílů. Kolem 6 % vysokoškoláků odpovědělo na tuto otázku „spíše ne“ a 1 % „rozhodně ne“. Zbytek dotazovaných odpověděl „nevím“. V této odpovědi se projevuje určitá nerozhodnost části dotazovaných, svědčící pravděpodobně o malé politické zkušenosti, zčásti potom se skrývá v této odpovědi záporné stanovisko. Obecně se na všech školách, kde jsme prováděli šetření, ukázalo, že záporných odpovědí přibývá ve vyšších ročnících, avšak zároveň ubývá odpovědí nevyhraněných. Podrobnější zpracování výsledků nám rovněž ukázalo, že prakticky, pokud jde o poměr mezi postoji k těmto základním

otázkám mezi vysokoškoláky různých sociálních skupin a různé politické příslušnosti rodičů, neexistují mezi nimi významnější rozdíly. Zjistili jsme např., že velká část záporných odpovědí pochází od dětí z dělnických rodin i z rodin, kde některý z rodičů, případně oba dva, jsou příslušníky strany.

Ještě výrazněji se to projevilo v odpovědi na otázku, ve které se zjišťovalo, kdo z vysokoškoláků by chtěl vstoupit do KSC. Téměř čtvrtina vysokoškoláků dala záporné odpovědi, z toho velká část odpovědi byla opět z dělnických rodin a rodin komunistů.

Právě to, že mnoho záporných odpovědí nalézáme mezi mladými lidmi z dělnických rodin a z rodin, kde rodiče jsou příslušníky strany, nás nutí k tomu, abychom věc jednoduše nevyřídili tím, že jde o děti třídních nepřátel, kterým se podařilo rafinovaně oklamat všechny možné instituce rozhodující o přijetí na vysokou školu. Jde o otázku daleko hlubší a jsme toho názoru, že velká část těch, kteří dali záporné odpovědi, tak neučinila z nějakého vyloženého nepřátelství k socialismu. Vždyť jde o lidi, kteří mají minimum politických zkušeností, kteří nemohou ani srovnat socialismus s kapitalismem, protože kapitalismus prostě nezažili. Jde však obvykle o lidi, kteří kriticky posuzují naši skutečnost, skutečnost, kterou vidí kolem sebe, kteří velmi těžce nesou rozpor mezi tím, co se často hlásá v teorii a co vidí v denní praxi. Potom je už jen krůček k tomu, aby dílčí nedostatky, které kolem sebe vidí, absolutizovali a položili rovnítko mezi ně a socialismus. Tady ovšem možno přijít s námitkou, že je právě úkolem učitelů vysokých škol, aby tento rozpor dovedli vysvětlit. Na stránkách našich časopisů bylo napsáno již mnohé o tom, že k tomuto vysvětlování ještě před

několika málo lety a mnohdy ještě dnes nebyly vytvořeny podmínky a že vykládání této rozpornosti bylo označováno jako zanášení nepřátelské ideologie do našich řad. To platí hlavně o učitelích zabývajících se výukou marxismu a některých společenskovědních disciplín.

Výchova na nižších školách, hlavně na dvanáctiletkách, rovněž nevytvářela vždy nejlepší podmínky pro výchovné působení učitelů na vysokých školách. Žáci se především učili „držet krok“ a brzy pochopili, že je to nejlepší cesta, jak se dostat na vysokou školu.

Průzkumy, které jsme prováděli na našich školách, nám dávají v této věci zpravdu. Tak např. na Lékařské fakultě KU v Hradci Králové, v průzkumu, který loňského roku prováděla katedra společenských věd, mnoho dotazovaných odpovědělo na otázku, zda kritizovali práci funkcionářů organizace ČSM na střední škole, když viděli nedostatky, odpověděli, že nekritizovali, protože by to v opačném případě znamenalo záporný posudek a ohrožení vstupu na vysokou školu. V těchto odpovědích jsme se dočetli mnoho o tom, jak mladí lidé velmi těžce snášejí pokrytectví, kariérismus, patolizalství, plané fráze a řečnění, které bohužel mají příliš silné kořeny, než aby v brzké době odumřely. Boj proti těmto neřestem bude začátkem boje o vyhraněný politický profil dnešního mladého člověka. A to není jenom věcí vysokoškolských učitelů marxismu, ale věcí především rodičů a všech těch, kteří postupně formují charakter a politickou tvář mladých lidí.

Bude jistě třeba řady dalších dílčích výzkumů, abychom získali úplnější a přesnější obraz dnešní vysokoškolské mládeže. Tento článek má být informací o našich dosavadních dílčích výsledcích.